

Одељење за историју
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

Завршни рад:

**Београдске новине о обласним изборима
1927. године**

Ментор:

Проф. Др. Александар Животић
13/122

Студент:

Александар Чича ис

Београд, септембар 2021.

Садржај

САДРЖАЈ	1
УВОД	2
БЕОГРАДСКЕ НОВИНЕ	4
НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА	5
ОБЛАСТИ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА	6
ДОТАДАШЊИ ИЗБОРИ НА ОВИМ ПРОСТОРИМА.....	10
РАЗЛОГ САЗИВАЊА ИЗБОРА	11
СТРАНКЕ КОЈЕ СУ УЧЕСТВОВАЛЕ НА ИЗБОРИМА.....	12
КАМПАЊЕ СТРАНАКА	17
РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА	20
ЗАКЉУЧАК.....	22
БИБЛИОГРАФИЈА:.....	23

1

Увод

Године 1918. када је коначно дошао тренутак уједињења и ослобођења Срби су предвођени краљем ујединитељем Александром Карађорђевићем и радикалом

¹ <https://magazinplus.eu/formirana-kraljevina-shs-01-12-1918/>

Николом Пашићем уместо понуђене велике Србије изабрали вишенационалну Југославију. Била је то држава довољно велика и широка за њене народе.² Тада су уместо велике Аустро-Угарске створене националне државе: Краљевство СХС, Чехословачка, Мађарска и Аустрија.³ Краљевина СХС се простирала на површини од 248 666 километара квадратних.⁴ У краљевину Срба Хрвата и Словенаца Србија је утемељила своју 114 година дугу државотворну историју, што ће се у будућности показати као велика грешка.⁵ Краљевина Југославија је била држава у југоисточној Европи, која је већим делом захватала Балканско полуострво, а мањим Панонску низију. Постојала је од 1. децембра 1918. до 29. новембра 1945. године. Од 1918. до 1929. званично име државе било је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, али термин „Југославија” био је њен колоквијални назив због свог порекла. Званично име државе је 3. октобра 1929. промењено у „Краљевина Југославија” од стране краља Александра I. Заузимала је територију данашње Србије, Босне и Херцеговине, Северне Македоније и Црне Горе, и највећи део данашње Хрватске и Словеније. Краљевић и регент Александар први Карађорђевић за чије је име нераздвојно везано народно уједињење, био је тада релативно млад човек са непуних 30 година. Године 1910. се спасио од трбушног тифуса и читавог живота је патио од стомака. Нароћито га је занимала историја и наша стара уметност, био је даровит и умео је да прозре људе.⁶ Одлуком Привременог народног представништва од 15. јула 1920, реч Краљевство је промењена у Краљевина, тако да је од тог датума званичан назив државе био Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Краљевина Србија је на почетку Првог светског рата за своје ратне циљеве поставила уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, доношењем Нишке декларације 7. децембра 1914. године. Убрзо је уследило формирање Југословенског одбора у Лондону 1915. године и Црногорског одбора за народно уједињење 1917. године. Конкретни преговори о уређењу будуће државе вођени су непосредно у два наврата — на Крфу 1917. године када је донета Крфска декларација и у Женеви 1918. године када је потписан Женевски споразум. Након рата, под вођством Југословенског одбора у Загребу је формирана Држава Словенаца, Хрвата и Срба, док су истовремено црногорски делегати на спорној Подгоричкој скупштини донели одлуку о присаједињењу Црне Горе Србији.⁷ Након

² Ковић Милош, Завети, Београд 2019. Стр 248.

³ .Петрановић Бранко. Историја Југославије 1918-1988. Књига 1, Београд 1988. стр 30.

⁴ Исто стр31.

⁵ Сузана Рајић, Данко Леовац, Историја српског народа у 19. и почетком 20. века, Београд 2018. Стр 353.

⁶ Ђоровић Владимир, Илустрована историја Срба, књига 6, Београд 2006. стр 145.

⁷ Исто. стр 142.

уједињења решавало се питање спољних граница земље, које су на многим местима биле спорне. Тако је Корушко питање решавано референдумом на којем је одлучено да Корушка остане у саставу Аустрије. Далматинска лука Задар и неколико далматинских острва су припали Италији, која је покушала да окупира и анектира Црну Гору. Одмах на почетлу заједничке државе, дошло је до шкрипања. Заједничка влада формирана је тек 3 недеље након уједињења, после дугог натежања око мандата. Влада је била концентациона и у њу су ушли представници сва 3 племена, све 3 вере и свих странака, за председника је по формалном договору требао бити именован Никола Пашић, али је у последњи час одбијен и замењен Стојаном Протићем, а Пашић је послат као члан мировне делегације у Париз. У влади је било 20 министара од чега 18 ресорних. Прве одлуке владе су биле стварање нове заставе са хералдиком сва 3 племена и ступање на снагу грегоријанског календара. Поред божићне побуне у Црној Гори избила је побуна у Загребу, тамо су чете 2 аустроугарска пука изашле на Јелачићев трг у Загребу и покушале да прогласе републику са 1200 људи 5. децембра, али су их разбили одреди далматинских морнара и хрватски соколи. Као вођа Хрвата се истакао Стјепан Радић. Био је чешки ђак, ожењен Чехињом и велики славенофил. Радићу је храброст мањкала јер је за време рата сарађивао са Франковцима и певао Хабзбуршке химне. Град Ријека је проглашен Слободном Државом Ријеком, али ју је ускоро окупирала и 1924. га је анектирала Италија.

Београдске новине

Политика је дневни лист који излази у Србији више од једног века. Новине је покренуо Владислав Рибникар 25. јануара 1904. године у Београду, где је и данас седиште редакције листа. Политика је најстарији дневни лист у овом делу Европе. Овај лист увек је пратио дешавања и културне појаве код нас и у свету. Већ 1904. године Политика има дописнике из иностранства. У листу су сарађивали готово сви југословенски књижевници, јавни и научни радници.

Време је био дневни лист на српском језику покренут 18. децембра 1921. године у Београду. Оснивач је био Коста Луковић, а уредник Бошко Богдановић. Лист

је излазио од децембра 1921. године до априла 1941. године у Београду, дневно. „Време” је имало и додатак „Дечје Време”, „Женски свет”, „Време-Недеља”, „Време-Четвртак” и „Време од недеље до недеље”. Био је то дворски и радикално-режимски лист.

Док се црногорско питање смиривало хрватско је расло, неколико добронамерних српско-хрватских интелектуалаца гледало је тада да на све начине нађе излаза из те мучне ситуације и да ублажи противности које су постајале све веће. Српски књижевни гласник, наш најугледнији часопис, отворио је 1922. године анкету о српскохрватским односима, а извештај број истакнутих јавних радника одржао је 10. септембра 1922. конгрес у Загребу с тим програмом.⁸

Национална структура краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Према подацима Бранислава Глигоријевића број становника краљевине је износио 12 055 715 становника 1921. године. Срби су чинили 39%, Хрвати 23.9%, Словенци 8,5%, Муслимани 6,3%, Македонци 3,3%, Немци 4,3%, Мађари 3,9%, Арнаути 4%, Румуни 3,6%, Турци 1,2%, осталих је било око 2%.⁹

Краљевина је била земља са око 2 000 000 000 мањинског становништва. Немци су чинили и бројно највећу мањину у краљевини СХС, и насељавали су Банат, Бачку, Срем, Славонију и Словенију. Немци, већим делом католици, живели су углавном изоловано од осталог становништва, чак и у селима са мешовитим живљем. Стога истраживачи говоре о немачким „енклавама,, у Војводини. Немачка села су била узорније обрађена и на њима се живело на савременији начин. Уживајући повлашћен положај још из времена насељавања у панонској равници, Немци су успели да се економски уздигну и издвоје у односу на сељаке осталих народа посебно словенских. Албанска (арнаутска, шиптарска) мањина је компактно била насељена на Косову и Метохији, у западној Македонији и граничним пределима Краљевине и Албаније са Црногорске стране. Конзервативизам векова који се стекао са уједињењем био је највећи противник било којој врсти културно-просветне еманципације, чак иако се има у виду

⁸ Ђоровић Владимир, Илустрована историја Срба, књига 6, Београд 2006. стр 155.

⁹ Петрановић Бранко. Историја Југославије 1918-1988. Књига 1, Београд 1988. стр 32.

национална бесправност Шиптара(Арнаута).¹⁰ Мађарска мањина је насељавала крајеве Бачке, Баната, Барање, Међумурја и Прекомурја¹¹

Према подацима Министарства вера из 1921. године православних је у југословенским земљама било 5 529 261, католика 4 473 877, гркокатолика 41 168, муслимана 1 379 687, евангелиста 216 719, Јевреја 64 098, других вера 17 351 и 2024 неопредељених¹²

Области краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Видовдански (28. Јун 1921. године) устав (први устав краљевине СХС) поделио је Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца на области (највеће административно-територијалне јединице), али није одредио њихов број већ је ограничио број становника на том подручју. У припремама за доношење првог устава уједиљене државе Југословенских народа испољила се велика шароликост концепсија о државном уређењу, које су полазиле од различитих идејних основа и нудиле различите државноправне структуре. Доминантну позицију у политичком животу па тако и у припремама за доношење устава, имале су коалиране снаге Радикалне и Демократске странке. Тај табор успео је наметнути уставно решење према својим централистичким концепцијама.¹³ За овај устав гласало је 184 Србина, 18 Муслимана, 11 Словенаца и 10 Хрвата. Уздржано је било 83 Хрвата и 26 Словенаца. На сам дан прогласа устава један комунист је покушао да почини атентат на краља Александра. Атентат није успео. То је дало повода оштрој кампањи против комуниста, која је почела и раније.¹⁴ Ограничио је становништво одредивши да ниједно подручје не може имати више од 800.000 становника. Мислило се и предлагало, да се створе области које ће бити природне, културолошке и географске целине које ће се допуњавати привредно и културолошки и које би биле способне за самостални живот.¹⁵ Област је био административна јединица

¹⁰ Петрановић Бранко. Историја Југославије 1918-1988. Књига 1, Београд 1988. Стр 58.

¹¹ Исто стр 59.

¹² Исто стр 41.

¹³ Бобан, Љубо. 1974. Мачек и политика Хрватске сељачке странке 1928-1941. Загреб. Стр 15.

¹⁴ Ћоровић Владимир, Илустрована историја Срба, књига 6, Београд 2006. стр 152.

¹⁵ Исто стр 157.

у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Уведени су Уредбом о подели земљишта на подручју од 26. јуна 1922. године, којом је реорганизована Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Административно је подељен на 33 округа. Уредба је ставила на снагу поделу не округе(жупаније) и срезове (котаре). На челу области налазио се велики жупан, кога је постављао краљ и који је био одговоран за рад области. Паралелно са органима управе, предвиђени су органи самоуправе, али са ограниченом одговорношћу.¹⁶ Они су постојали до административне реорганизације у бановине и проглашења Краљевине Југославије Законом о имену и подели Краљевине на административна подручја од 3. октобра 1929. године. Области су : Бачка са центром у Новом Саду на 7267 километара квадратних , Београдска са центром у Београду простирала се на 9581 километара квадратних, Бишћанска са центром у Бихаћу на простирала се 5603 километара квадратних, Битољска са центром у Битољу простирала се на 11957 километара квадратних. Брегалничка са центром у Штипу простирала се на 4956 километара квадратних, Дубровачка са центром у Дубровнику простирала се на 2236 километара квадратних, Косовска са центром у Приштини простирала се на 8472 километара квадратних, Крушевачка са центром у Крушевцу простирала се на 2710 километара квадратних, Љубљанска са центром у Љубљани и простирала се на 9489 километара квадратних, Мариборска са центром у Марибору простирала се на 7500 километара квадратних , Моравска са центром у Ћуприји простирала се на 2699 километара квадратних, Мостарска са центром у Мостару простирала се на 9139 километара квадратних, Нишка са центром у Нишу простирала се на 7269 километара квадратних, Осијечка са центром у Осијеку простирала се на 13383 километара квадратних , Пожаревачка са центром у Пожаревцу простирала се на 4231 километара квадратних , Приморско-крајишка са центром у Карловцу простирала се на 14122 километара квадратних, Подрињска са центром у Шапцу простирала се на 3551 километара квадратних , Подунавска са центром у Смедереву простирала се на 6094 километара квадратних, Рашка са центром у Чачку простирала се на 8436 километара квадратних, Сарајевска са центром у Сарајеву простирала се на 8405 километара квадратних, Скопска са центром у Скопљу простирала се на 8850 километара квадратних , Сплитска са центром у Сплиту простирала се на 10249 километара квадратних, Сремска са центром у Вуковару простирала се на 6868 километара квадратних, Шумадијска са центром у Крагујевцу простирала се на 3864 километара

¹⁶ Петрановић, Бранко. Историја Југославије 1918-1988. Књига 1. Београд стр 130.

квадратних, Тимочка са центром у Зајечару простирала се на 6352 километара квадратних, Травничка са центром у Травнику простирала се на 10116 километара квадратних, Тузланска са центром у Тузли простирала се на 8916 километара квадратних, Ужичка са центром у Ужицу простирала се на 7558 километара квадратних, Ваљевска са центром у Ваљеву простирала се на 2458 километара квадратних, Врањска са центром у Врању простирала се на 5670 километара квадратних, Врбаска са центром у Бања Луци простирала се на 9018 километара квадратних, Загребачка са центром у Загребу простирала се на 8162 километара квадратних и Зетска са центром у Цетињу простирала се на 13326 километара квадратних.¹⁷

Са граница подручја уочене су промене у предратним границама. "Словенска" подручја добила су нека чисто хрватска подручја, "Босанско Херцеговачка" подручја су обликовала облик БиХ као у Титовој Југославији - имала је излаз на море у близини Неума, а не близу Суторине (данашње Игало у Пограничној општини Херцег Нови), коју је имала у Аустро-Угарској. „Српске“ области прошириле су се на јужну Угарску, укључујући и Барању, која је у Аустроугарској једно време била део Троједне краљевине Хрватске, Славоније и Далмације и није била у истој жупанији као Бачка, и делови северне Краљевине Црна Гора; „хрватске“ области биле су у облику Тројства, без Задра додељеног Италији, без Барање, Међимурја, Каства итд.; „Македонска“ подручја била су близу граница Македоније у Титовој Југославији, „црногорска“ подручја углавном су обухватала границе предратне Краљевине Црне Горе, без северних делова, нешто већи источни крак у Метохији, са проширењем на делове Краљевине Далмација (приближно изборни окрузи Котор и Будва)), која је остала у Титовој Југославији Они су постојали до административне реорганизације у бановине и проглашења Краљевине Југославије Законом о имену и подели Краљевине на административна подручја у виду бановина од 3. октобра 1929. године.

Године 1921. Београд је имао 111739 становника, а Загреб 108674, десет година касније становништво ова 2 града је порасло за 114%, односно 71%, Београд се више него удвостручио.¹⁸ Београд је ипак остао град ниске градње који је за 2 деценије нарастао од 3 до 4 пута. Године 1931. Суботица је са околним насељима имала 100000 становника, а 4 града су имала преко 50000, били су то Сарајево, Скопље, Нови Сад и Љубљана. Нарочито велики раст у току треће деценије двадесетог века имали су Нови

¹⁷Резултат обласних избора, Време, 25 јануар 1927. страна 1

¹⁸Петрановић Бранко. Историја Југославије 1918-1988. Књига 1. Београд стр 75.

Сад и Скопље. Укупно 18 градова имало је почетком четврте деценије двадесетог века између 20000 и 50000 становника, а међу њима је доста брзо растао број становника у Крагујевцу, док је број становника на југу опадао поготово у Битољу.¹⁹

Да би се задобили босански муслимани, одредило се чак, једно тачком устава, да у Босни и Херцеговини остану области у старим границама тих покрајина, и тим се донекле признао њихов аутономни став. Према Хрватима се нису показали ти обзири и они су се с правом бунили. У Србији су извесне области испале једва нешто веће него стари окрузи, док је сва Хрватска са Словенијом била подељена у 4 дела. Од 17 окружних места у Србији 13 их је остало као средишта области. Услед те неначелности и партијских уступака дотерало се дотле да је земља, место у 12-15 јединица, била подељена у 33 области. Ради тога се повећао апарат високог, махом бескорисног, чиновништва, администрација се компликовала, а стварног резултата није било. Жупани, који су дошли на чело нових обласних јединица, нису имали ни више права ни више угледа од старих окружних начелника.²⁰

¹⁹ Исто стр 76.

²⁰ Ћоровић Владимир, Илустрована историја Срба, књига 6, Београд 2006. стр 158.

21

Дотадашњи избори на простору Краљевине

Било је предвиђено да уређење државе донесе велика народна Конституанта. Она је била изабрана 28. новембра 1920. године. Изабрани посланици

²¹https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%99%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B5_%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B0,_%D0%A5%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%B8_%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B0#/media/%D0%94%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0:Scs_kingdom_oblasts_1922_1929_sr.png

могли су почети рад тек кад положи заклетву краљу, тако да је држава сматрана за јединствену краљевину.²²

Хомогеност радикално-демократске владе нарушили су преговори Љубомира Давидовића и Хрватског блока. Пашић је поднео оставку на место председника владе децембра 1922. године. Прибићевићева група у Демократској странци означила је преговоре личном иницијативом Љубомира Давидовића. Расплет кризе донео је краљ: он је децембра исте године формирао нову владу на челу са Пашићем, искључиво састављену од радикала, распустио Скупштину и заказао нове изборе за 18. март 1923. године.

Странке су стварале савезе и блокове, мењале фронтове и опредељења, постајући преко ноћи од савезника непријатељи. Најоштрији сукоби избијали су између странака централистичко-унитаристичке и федеративне оријентације. Неке странке су имале дужу историју, готово истоветну с историјом одређеног народа (радикали, словеначки клерикалци), а друге, више него ефемерне, угасиле би се одмах по оснивању. На општим изборима 1925. појавило се 45 странака, које су се после избора проредиле. Иступање оволиког броја странака, као и брз нестанак или осипање многих, говори само за себе до којег је степена социјално-политичка основа југословенског друштва била промњлива и нестабилна.²³ Светозар Прибићевић забележио је да је од 1918. до 1929. народна скупштина изазвала само 2 од 23 министарске кризе, оборивши 1920. прву владу Миленка Веснића и 1926. пету владу Николе Узуновића.²⁴

Разлог сазивања избора

Одржани су паралелно у свим областима 23. јануара 1927. Били су то први и последњи обласни избори у Краљевини СХС. Број заступника у обласној скупштини је зависио од броја становника појединих области. На сваких 10.000 становника бирао се један заступник у обласној скупштини.

²²Владимир Ђоровић, Илустрована историја Срба, књига 6, Београд 2006. стр 152.

²³ Branko Petranović, Istorija Jugoslavije 1918-1988, Knjiga 1, str 138.

²⁴ Прибићевић, Светозар. 1952. Диктатура краља Александра, Београд, стр 98.

Странке које су учествовале на изборима

Комунистичке идеје прихватила је осим пролетера свих врста, нарочито као свуда, радничка класа и студентска омладина. Сељак је углавном био уздржан и држао се старих странака. Једино је у Босни ухватила маха сталешка Земљорадничка странка, левичарска, али национална. То се све дешавало због тамошњег аграрног питања.²⁵

Народна радикална странка је прва политичка странка у Србији, основана 8. јануара 1881. године.²⁶ На почетку свог деловања борила се за социјалистичко друштво, једнодомну скупштину, скупштинску контролу над буџетом, али је временом напустила своје ставове и постајала све ближа режиму. Због тога се почетком 20. века из странке одвојила група чланова која је основала Самосталну радикалну странку ближу изворним принципима првобитне странке. Од оснивања Краљевине СХС, Народна радикална странка је постала заступник српске буржоазије. На земаљској конференцији септембра 1920. странка је одлучила да учини још једну смотру над својим програмом. Новим програмским документима радикали су се изјаснили за јединствену државу, договорену на Крфу 1917.²⁷ под којом су подразумевали државу са једним парламентом. Поред тога и овог су пута истакли свој традиционални захтев за самоуправом у општинама и областима. Радикали су се сматрали српском странком и желели су да се име Срба и Србије сачува у државном елементу.²⁸

Демократска странка (званично Југословенска демократска странка, позната и као Демократска заједница) је била центристичка грађанска политичка странка либерално демократске и социјалне оријентације у Југославији, једна од најјачих. Постојала је од 1919. и настала је спајањем 3 странке из Краљевине Србије --- Самосталне радикалне, либералне и напредњачке, словеначких либерала и мањих политичких група из Босне и Херцеговине и Македоније и велике Српско-хрватске коалиције која је окупљала углавном Србе из бивших Југословенских покрајина Аустро-Угарске на челу са Светозаром Прибићевићем.²⁹ Шеф странке која никада није постигла потпуно јединство постао је Љубомир Давидовић, дотадашњи шеф самосталних

²⁵ Владимир Ћоровић, Илустрована историја Срба, књига 6, Београд 2006. стр 153.

²⁶ Сузана Рајић, Данко Леовац, Историја српског народа у 19. и почетком 20. века, Београд 2018. Стр 285

²⁷ Сузана Рајић, Данко Леовац, Историја српског народа у 19. и почетком 20. века, Београд 2018. Стр 329.

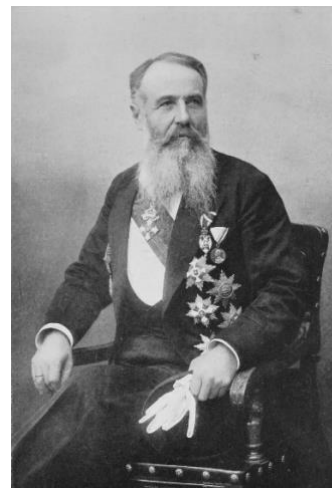
²⁸ Мира Радојевић, Удружена опозиција 1935-1939, Београд 1994. Стр 13.

²⁹ Бранислав Глигоријевић, Демократска странка и политички односи у краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1970. Стр 32

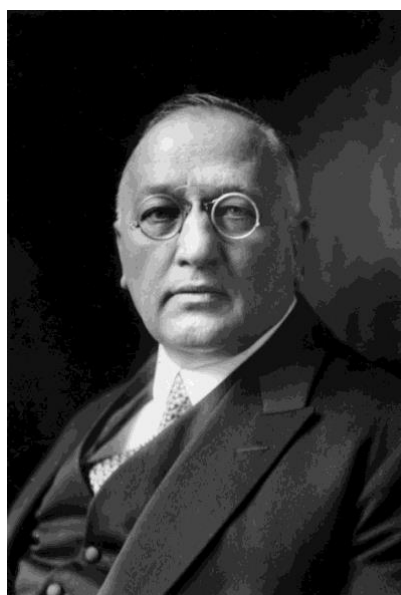
радикала. Странка се у целости слагала за државни централизам, са једним законодавним телом и владом. Забрањена је увођењем диктатуре 1929. године, па потајно обновљена у илегалу од 1931. и враћа се у парламентаризам 1935. године. Своје политичко дејство привремено прекида 1941. године доласком Другог светског рата.

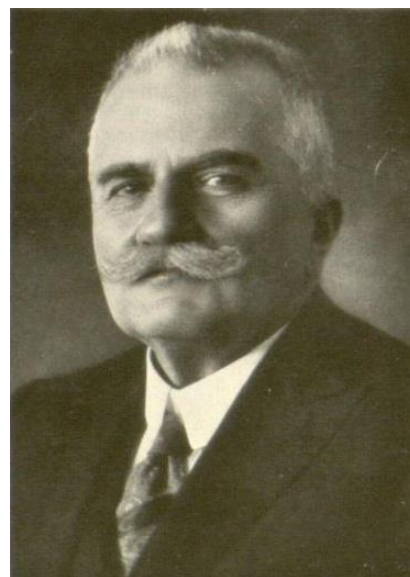
Краљ Александар Карађорђевић³⁰

Никола Пашић³¹

Антоан Корошец СЛС³²

Љубомир Давидовић ДС³³

³⁰ <https://www.danas.rs/zivot/aleksandar-i-karadjordjevic-kralj-ujedinitelj/>

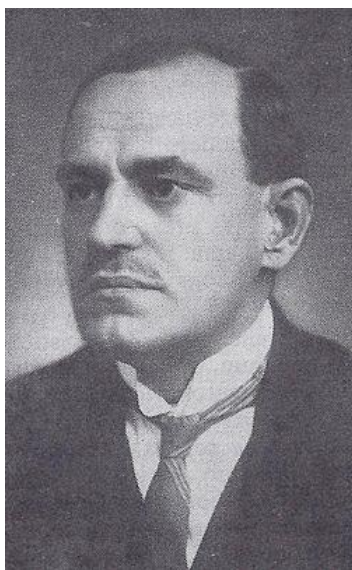
³¹ <http://www.zajecar.info/vodic/28-nikola-pasic>

³²

https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD_%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%B5%D1%86#/media/%D0%94%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0:Bundesarchiv_Bild_183-2010-0420-501,_Anton_Korosec.jpg

³³

https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%89%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%94%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B#/media/%D0%94%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0:%D0%89%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%94%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B.jpg

Светозар Прибићевић ДС³⁴

Стјепан Радић ХСС³⁵

Грађанске странке нису биле чврсто организоване, а упркос овом груписању остале су међусобно неповезане-па самим тим без јединствених погледа на своје класне интересе, уколико се није радило о супротстављању револуционарном радничком покрету-и подељене национално и верски, нарочито у погледу облика владавине и унутрашњег државног уређења.

Савез земљорадника, настао је 1919. године уједињењем задружног покрета у Србији са тежачким организацијама у Босни и Херцеговини и Далмацији, декларисао је свој покрет као класни, привредни и друштвени и тражио такво државно уређење у коме ће народ суверено одлучивати о свим питањима политичког и привредног напретка. Више окренути социјално-економским него национално-политичким питањима, земљорадници су насупрот капитализму и комунизму истакли задружну државу и захтевали образовање сељачке скупштине, коју би посредно бирале задружне организације. „За нашу јединствену државу,, тражили су „ једно народно представништво и једно законодавство по свим гранама државног живота,, и изразили мишљење да „свако управно тело, највеће и најмање,, , треба да почива на начелу самоуправе.³⁶

Српски грађански фронт носиле су Народна радикална и Југословенска демократска странка, од којих је прва деловала на српским подручјима и на онима

³⁴ https://sh.wikipedia.org/wiki/Svetozar_Pribiћeviћ

³⁵ https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%98%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BD_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%9B

³⁶ Мира Радојевић, Удружена опозиција 1935-1939, Београд 1994. Стр 13.

историјски и национално узиманим за српска, а друга на територији целе краљевине, сматрајући себе-бар номинално-југословенском, мада је све више добијала српско обележје. Радикали су представљали стару и хомогену странку, под ауторитативним вођством с Пашићем на челу, стегоношу српске хегемоније и централизма.³⁷ Странка се после Пашићеве смрт, 10. 12. 1926. почела осипати, фракцијски делити, постајући још подложнија утицајима двора Ч била је расточена дугим останком на власти, корупцијом, борбама старијих и млађих генерација у вођству, продором провинцијалаца и људи са периферије у њене врхове. Са демократама је, упркос савезима, стално улазила у окршаје за утицај у Србији, нарочито када се радило о придобијању гласача на парламентарним или општинским изборима.³⁸ Отворени сукоб радикала и демократа трајаће до пролећа 1927. Слабљењу фронта допринео је сукоб између Прибићевићевог и Давидовићевог крила у демократској странци. Суштина сукоба била је у различитим ставовима и тактици према Радићу. Давидовићу је Радић био један од могућих савезника у борби против радикала, томе се оштро противио Прибићевић.³⁹ Радикална и демократска странка биле су јединствене у захтевима за централистичком државном организацијом. То је и била главна основица на којој се темељила њихова коалициона срадња. Након прихватања Видовданског устава 1921. коалиција радикала и демократа почела се растројавати и убрзо међу њима долази до отворених разлаза крајем 1922.

Хрватска сељачка странка (ХСС) је хрватска парламентарна политичка странка десног центра, конзервативно демохришћански усмерена. Хрватско питање је све више расло од оснивања заједничке државе, на њему је падало неколико влада. Са њим у вези било је већина криза у држави; оно је, може се мирно рећи, било главни узрок што се највећи део снаге трошио на прилично бесплодно тражење неких нових путева и метода и што су била потиснута у други ред многа важна привредна и социјална питања. Једно време цео политички живот краљевине добијао је карактер племенске борбе. Било је чак покушаја да се у унутрашња питања уведу и страни чиниоци. Те покушаје изводио је сам вођа Хрвата Стјепан Радић; и што у томе није успео није зависило од њега, него од прилика и јачег става наше државе. Он је нарочитим мемоаром тражио у марту 1922. од међународне конференције у Ђенови, да позове представнике Хрвата као посебну групу, мимо делегата наше државе, и наравно није успео. Следеће године је кренуо у

³⁷ Владимир Ђоровић, Илустрована историја Срба, књига VI, Београд 2006. Стр 160.

³⁸ Branko Petranović, Istorija Jugoslavije 1918 1988, Knjiga 1, Beograd 1988., st139.

³⁹ Ljubo Boban, Maček i politika Hrvatske Seljačke Stranke 1928-1941, Zagreb 1974. Str 15.

свет, у Аустрију, Енглеску и Русију, да тамо нађе подршку за свој став против Београда, али и тај је пут био узалуд. У Аустрији би му можда и хтели нешто помоћи, али нису могли и нису смели; у Енглеско му је саветовано да се врати у отаџбину и да тамо легалним средствима води борбу за своје циљеве; у бољшевичкој Русији било је интереса за сељачки покрет, али ни мало склоности да се јача хрватски национализам.⁴⁰ Код Хрвата је временом сазрела одлука да се путем сарадње у парламету, покушају изменити извесне ствари набоље. Радић је сам давао савете у том смислу, пошто се уверио да од иностранства никаквих изгледа за активније посредовање. Да приволи Хрвате на политичку сарадњу деловала је нарочито Демократска странка, поготово њено крило под вођством Љубомира Давидовића. Прва група хрватских посланика дошла је у Скупштину 23. марта 1924., придружила се ту опозиционом блоку, који су сачињавали демократе, муслимани и представници Словеначке и Народне странке. Њиховим доласком радикалска влада остала је у мањини и поднела је оставку. На том питању поцепала се и Демократска странка. Прибићевић је био одлучан противник сарадње са Радићем, па је због тога напустио дотадашње политичке другове и основао самосталну демократску странку. Пришао је потом радикалима, да са њима заједно брани основе Видовданског устава и спречава његову ревизију. Прва влада Пашић-Прибићевића

Као и Хрватска заједница Словенска Људска Странка (СЛС), иако учествује у влади под теретом два неуспеха на спољнополитичком плану, који су нарочито притискали словеначки народ (Корушки плебисцит и Рапалски споразум) улази у изборну борбу као противник централистичког уређења. Основне пароле Словенске Људске Странке биле су „Аутономија,, и „Самосталност,, Словеније, која би била обезбеђена формирањем посебног законодавног тела-„Дежелног збора,, и покрајинске владе, с правом да на територији Словеније решава сва политичка, економска, просветна и финансијска питања, уколико не спадају у надлежност централног парламента и централне владе. Захтевајући покрајинско уређење краљевине, СЛС се залагала, да се покрајине образују, не на националној основи, јер би било тешко повући границе, поготово у крајевина насељеним Србима и Хрватима, већ за економске и културолошке границе.. Јер крајеви насељени Словенцима представљају једну економску и културолошку бласт, за СЛС је било природно да се они формирају као једна целина. Клерикализам СЛС био је духовни противник комунистичком покрету. Ипак СЛС се

⁴⁰ Владимир Ђоровић, Илустрована историја Срба, књига VI, Београд 2006. Стр 155. стр

обраћала Словеначким радницима и сељацима и нудила им бољи положај у оквиру аутономне Словеније.⁴¹

Југословенска Муслиманска Организација (ЈМО) се појављивала на изборима као најистакнутији представник Муслимана Босне и Херцеговине, све остале странке организоване најчешће на подстицај радикала и демократа с циљем да политички разбију компактност Муслимана, нису у придобијању бирача имале већег успеха. Ни ЈМО није могла да окупи Муслимане само штићењем интереса бивших феудалних господара, залагајући се за правилно решење аграрног питања, она се истовремено залаже за окупљање свих Муслимана под паролом заштите њихових основних права која су била угрожена разним неправилностима, притисцима и насиљима органа власти. У апелу бирачима пред изборе, наглашен је и захтев за аутономијом покрајина, које ће се образовати не на племенској основи, већ на географском принципу, а уједно се истиче и приврженост идеји јединства државе. ЈМО је сматрала да је и радницима муслиманске вероисповести место у истом муслиманском фронту.

Кампање странака

Прве познате карикатуре у Србији урадио је сликар Димитрије Аврамовић (један од зачетника романтизма у српском сликарству) за време буне 1848. године у Аустрији и оне су растуране преко „Српских новина“, уз сагласност кнеза Александра Карађорђевића.⁴² Године 1922. из Загреба у Београд долази карикатуриста који је осликао манастир Гргетек 1911. у тадашњој Аустро-Угарској Пјер Крижанић.⁴³ Пошто је био полу Србин лако се уклопио у круг интелектуалаца тадашње Скадарлије и кафане Москва, а од октобра 1923. почиње да црта за лист политика где остаје до свог пензионисања 1950. године.

Чиновништво је нагло порасло од предратних 40 000 чиновника краљевина СХС је имала 280 000 истих 1925. године, иако је краљевина имала свега 3

⁴¹ Глигоријевић, Бранислав. 1970. Демократска странка и политички односи у краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Београд. Стр 76.

⁴² Јесте ли већ чули да, Политикин Забавник, 10 јун 2005. страна 3

⁴³ Јесте ли већ чули да, Политикин Забавник, 20. март 2020. страна 2

пута више становника у односу на предратну краљевину Србију са областима заузетим у балканским ратовима. Због деловања ванпарламентарних чинилаца такав вид парламентаризма је временом изгубио сваки вид угледа у народу. Западао је у кризу због све већег мешања краља у парламентарни живот. Краљ је подстицао ривалство појединих политичких странака и њихових лидера. Када се Хрватска републиканска сељачка странка споразумела са радикалима тиме је ојачала позиција краља.⁴⁴

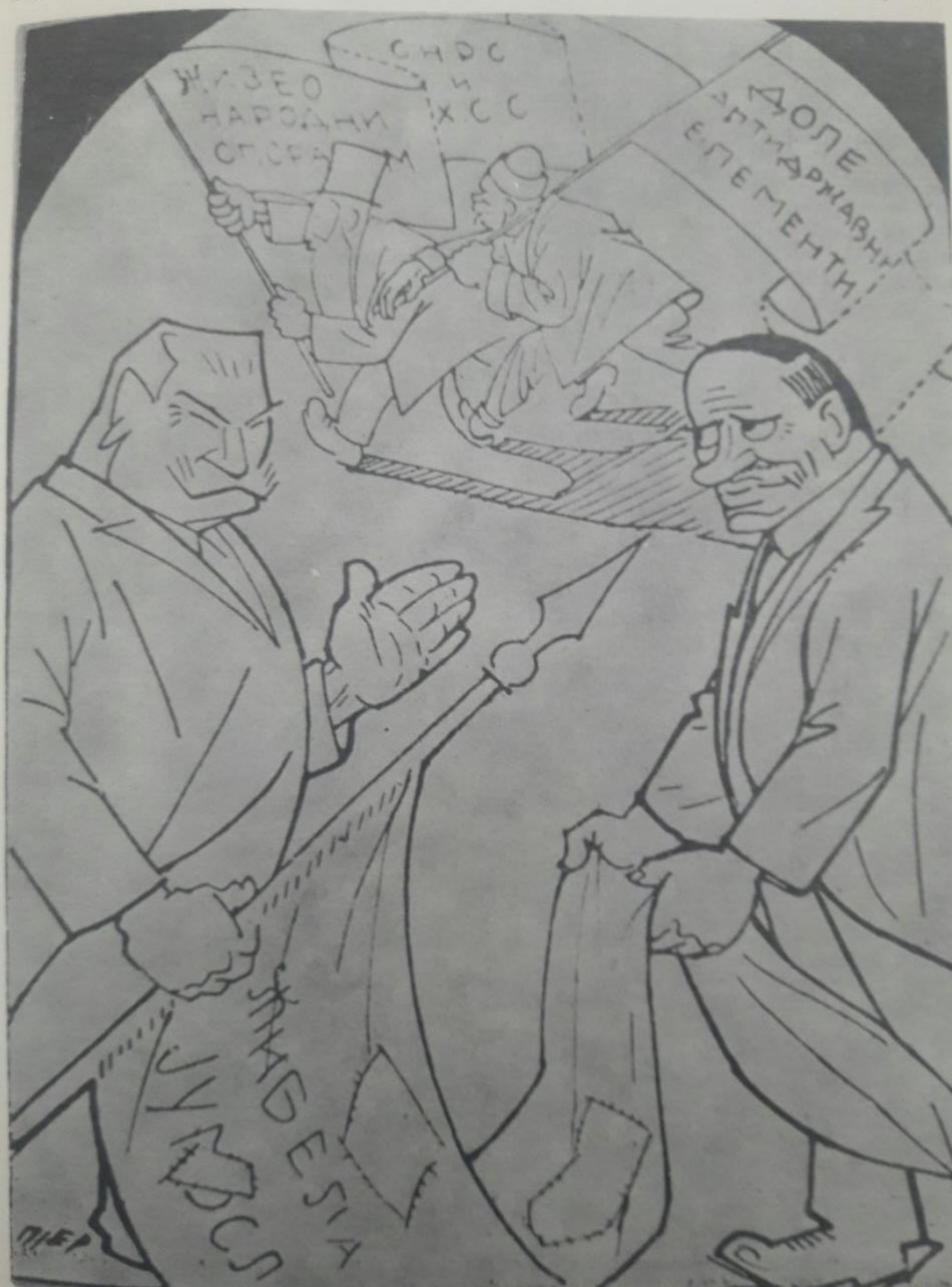
Дана 17. јануара 1927. године, у Београду, пред пуном салом хотела „ Париз ”народу су се обратили радикали Божа Максимовић и Богдан Марковић.своје говору радикал Божа Максимовић првенствено се осврнуо на догађаје који су предходили овим изборима и стварању обласних самоуправа. Максимовић је истакнут значај генерацијске жртве српског народа а као најважније раздобље наведено је време од доласка на престо Краља Петра Ослободиоца као и време под управом краља Александра.⁴⁵ На сам дан избора у Скупштини је дошло до сукоба између члана Народне Радикалне Странке министра Г. Трифуновића и представника Хрватске Сељачке Странке Д. Хаџи-Омана. Сукоб је избио јер министар Трифуновић на захтев Д. Хаџи-Омана и Г. Прека, није хтео да смањи буџет за Јужну Србију, па су чланови ХССа напустили седницу.⁴⁶

⁴⁴ Петрановић, Бранко. 1988. Историја Југославије 1918-1988. Књига 1. Београд стр137.

⁴⁵ Велики радикални збор у Београду, Политика, 18. јануар 1927 стр 5

⁴⁶ Заоштравање односа између радикала и радићеваца, Политика, 23. јануар 1927. страна 2

kandidatskim listama sa imenima samo Trumbić, kao hrvatski federalist, i dr

Različiti pogledi o obnavljanju jedinstva Demokratske stranke — Davidović i Pribićević, prema karikaturi Pjera Križanića

48

Резултати избора

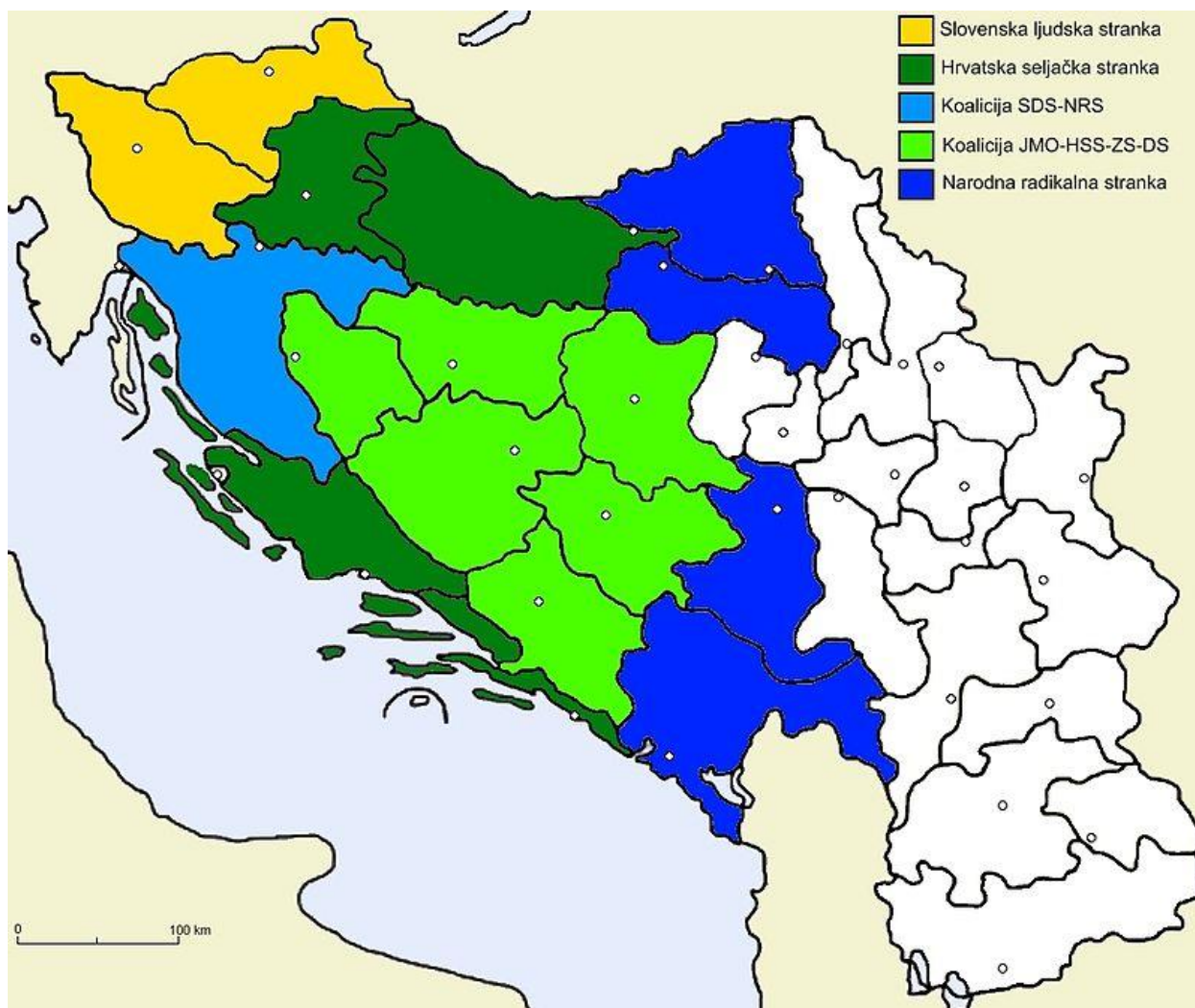
Пуних 6 година прошло је од изгласавања видовданског устава до бирања самоуправних скупштина и њихових органа. Избори су извршени 23. јануара 1927. године.⁴⁹ У данашњој Словенији и у њене 2 области Мариборској и Љубљанској велику предност је имала Словенска људска странка поготово у другој области где је узела скоро 81% гласова док, док је у првој узела скоро 66% уз предност од 40% у односу

⁴⁸ Бобан Љубо. 1973. Светозар Прибићевић у опозицији 1928-1936. Загреб. Стр. 125.

⁴⁹ Ђоровић Владимир, Илустрована историја Срба, књига VI, Београд 2006. Стр. 160.

на ХСС. У За гребачкој и Осјечкој области ХСС је узео 88% односно 77% посто гласова. Док је симболично друга била Самостална Демократска Странка која је у Осјечкој области имала преко 14 % гласова. У Сплитској и Добровачкој области ХСС је такође освојио већину, поготово у Дубровачкој где је узела 83% гласова. У Бихаћкој и Травничкој области изабрано је 10 чланова Земљорадничке странке односно 11 чланова ХССа, друго место са знатно мање гласова заузели су Радикали. У Ужичкој области од 21 посланика 16 су били Радикали, а 4 Демократе. За разлику од Ужичке у Пожаревачкој области Радикали су имали мању предност у односу на Демократе 12 у односу на 10. У Београдској области Демократе су имале предност над Радикалима од 8874 гласова, док су Радикали имали 6412, а Самосталне Демократе 835, Независни Радници имали су 847 гласова, Републиканци 237 и Социјалисти 300. У крајњим резултатима Радикали су имали 409 посланика, Демократе 127, ХСС 247, Самосталне Демократе 80 и Земљорадници 42 посланика. Током избора у селу Велики Црљани код Лесковца дошло је до немилог догађаја у ком је убијен један старији гласач.⁵⁰

⁵⁰ Влада и опозиција о изборима, Политика, 25 јануар 1927. страна 1

51

Закључак

Први и једини обласни избори само су још више разделили краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, тако да су уследила још турболентнија времена која су државу још више поделила по верској, националној, економској, културолошкој и географској основи.

Због једне личне увреде, посланик Пуниша Рачић 20. јуна 1928. пуцао је у скупштини из револвера и тешко ранио Стјепана Радића и убио два хрватска

⁵¹https://hr.wikipedia.org/wiki/Oblasni_izbori_u_Kraljevini_SHS_1927.#Zakonska_podloga_za_odr%C5%BEavanje_izbora

посланика.⁵² Стјепан Радић умро је од последица ранавања 8. августа у Загребу.⁵³ Њега је наследио на челу ХССа др Владко Мачек.⁵⁴ У жељи да спасе народно и државно јединство, краљ Александар је 6. јануара 1929. укинуо устав, распустио скупштину и узео власт у своје руке. Нову владу образовао је генерал Петар Живковић, тада командант краљеве гарде. Да ојача југословенску идеологију и народно јединство, на ком је била заснована заједничка држава, краљ је 3. октобра 1929., уместо дотадашњег имена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, одредио као службени назив Краљевина Југославија. Указом су истог дана измењене границе старих историјских области и укинута административно њихова имена, а уместо њих уведено је 9 нових бановина, образованих као велике старе жупе, по већим речним сливовима. Нове бановине биле су дунавска, моравска, вардарска, зетска, дринска, врбаска, савска, приморска и дравска, а град Београд је са Земунском и Панчевом био посебно управно подручје. Убиством краља Александра 9. октобра 1934. у Марсеју нестао је са сцене главни протагониста дотадашњег политичког курса, што је у великој мери било значајно за даље даље токове и односе у политичком животу тадашње Југославије. Претпостављајући да може бити жртва атентата краљ је још јануара 1934. одредио трочлано намесништво. Први намесник био је његов брат од стрица кнез Павле Карађорђевић, други др Раденко Станковић сенатор и трећи др Иво Перовић бан савске бановине.⁵⁵

Библиографија:

Извори:

Време, Резултат обласних избора, 25 јануар 1927. страна 1

Политика, Велики радикални збор у Београду, 18. јануар 1927 страна 5

Политика, Влада и опозиција о изборима, 25 јануар 1927. страна 1

Политика, Заопштравање односа између радикала и радићеваца, 23. јануар 1927. страна 2

Политикин забавник, јесте ли већ чули да, 10 јун 2005. страна 3

Политикин забавник, јесте ли већ чули да, 20. март 2020. страна 2

⁵²Ђоровић, Владимир. 2006. Илустрована историја Срба. књига VI, Београд. Стр. 161.

⁵³Исто стр. 162.

⁵⁴ Бобан, Љубо. 1974. Мачек и политика Хрватске сељачке странке 1928-1941. Загреб стр. 3.

⁵⁵ Стојков, Тодор. 1985. Влада Милана Стојадиновића (1935-1937). Београд стр. 7.

Прибићевић, Светозар. 1952. Диктатура краља Александра, Београд

Литература:

Бобан, Љубо. 1974. Мачек и политика Хрватске сељачке странке 1928-1941. Загреб.

Бобан, Љубо. 1973. Светозар Прибићевић у опозицији 1928-1936. Загреб.

Глигоријевић, Бранислав. 1970. Демократска странка и политички односи у краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Београд.

Ковић, Милош. 2019. Завети. Београд.

Петрановић, Бранко. 1988. Историја Југославије 1918-1988. Књига 1. Београд

Радојевић Мира. 1994. Удружена опозиција 1935-1939, Београд.

Рајић, Сузана. Леовац, Данко. 2018. Историја српског народа у 19. и почетком 20. века. Београд 2018.

Стојков, Тодор. 1985. Влада Милана Стојадиновића (1935-1937). Београд.

Ђоровић, Владимир. 2006. Илустрована историја Срба. књига VI, Београд.

Слике:

<https://magazinplus.eu/formirana-kraljevina-shs-01-12-1918/>

https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%99%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B5_%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B0,_%D0%A5%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%B8_%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B0#/media/%D0%94%D0%B0%D1%82%

[D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0:Scs_ki
ngdom_oblasts_1922_1929_sr.png](#)

[https://www.danas.rs/zivot/aleksandar-i-
karadjordjevic-kralj-ujedinitelj/](#)

[http://www.zajecar.info/vodic/28-nikola-pasic](#)

[https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%
D1%82%D0%BE%D0%BD_%D0%9A%D0%BE%D1
%80%D0%BE%D1%88%D0%B5%D1%86#/media/%
D0%94%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%
B5%D0%BA%D0%B0:Bundesarchiv_Bild_183-2010-
0420-501,_Anton_Korosec.jpg](#)

[https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%89%D1%83%
D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0
%94%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%BE
%D0%B2%D0%B8%D1%9B#/media/%D0%94%D0%
B0%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%
D0%B0:%D0%89%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%
BC%D0%B8%D1%80_%D0%94%D0%B0%D0%B2](#)

[%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B.jpg](#)

[https://sh.wikipedia.org/wiki/Svetozar_Pribi%C4%87evi%C4%87](#)

[https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%98%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BD_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%9B](#)

Бобан Љубо. 1974. Мачек и политика Хрватске сељачке странке 1928-1941.
Загреб. Стр.105

Бобан Љубо. 1974. Мачек и политика Хрватске сељачке странке 1928-1941.
Загреб. Стр.112

[https://hr.wikipedia.org/wiki/Oblasni_izbori_u_Kraljevini_SHS_1927.#Zakonska_po
dloga_za_odr%C5%BEavanje_izbora](#)

